

**מורים חדשים וכינון מדינה בעשור הראשון:
הכשרת מורים בתקופה של הרחבה והכפלה של מערכת החינוך
ט. תדמור-שמעוני**

מכון בן גוריון לחקר ישראל והציונות אוניברסיטת בן גוריון והמכללה האקדמית
אחווה, ישראל

אחת התוצאות של העלייה הגדולה בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל היתה הרחבה ניכרת של מערכת החינוך, אשר תפקדה כזירת מפגש בין ותיקים לעולים. מספר התלמידים גדל פי כמה מונים במשך שנים ספורות ועשרות בתי ספר הוקמו ביישובים חדשים. משרד החינוך נאלץ להכשיר אלפי מורים ומורות בפרק זמן קצר בדרכים ובאופנים שלא היו מקובלים קודם לכן בכדי לתת מענה למחסור הגדול. פילוח דמוגרפי וסוציולוגי של המצטרפים החדשים להוראה מצביע על שתי קבוצות ברורות: נשים צעירות בוגרות החינוך העברי התיכוני היישובי ועולים ועולות שחלקם לא שלטו היטב בשפה העברית.

משרד החינוך ביקש לגייס לשורותיו בוגרי התיכונים העבריים בני ה-18 אשר חסרו הכשרה בהוראה. צעירים אלו (ברובם המכריע היו נשים) היו חייבי גיוס, וצה"ל בעקבות הוראתו של בן גוריון נאלץ להסכים להמיר את שירותם בשנות הוראה ביישובי עולים. בקיץ 1950 נקט צה"ל בצעד שהראה על טשטוש הגבולות בין המסגרת הצבאית למסגרת האזרחית ופתח סמינר להכשרת מורים שהיה מיועד לבוגרי 12 שנות לימוד. שלושה סמינרים צה"ליים נוספים הוקמו בחיפה, תל אביב ובירושלים. במקביל הוקמו מסגרות של הכשרת מורים של קורסים מזורזים בני חמישה חודשים עד שנה זאת היות מערכת ההכשרה הקיימת של בתי מדרש למורים (ולגננות) היתה צרה מלהכיל את כל הפונים.

מספרם של בוגרי החינוך העברי לא ענה על הצרכים ומשרד החינוך פנה לגייס עולים להוראה. הצטרפותם של מהגרים חדשים למערכת החינוך של המדינה היא תופעה יוצאת דופן, זאת היות וברוב מערכות החינוך הציבוריות המורים הם תוצר של מערכת החינוך הקיימת המייצגים את תפישת העולם התרבותית והאידיאולוגית הדומיננטית בחברה. חלקם של המורים העולים היה למעלה מחמישית ויש בכך להעיד על המצוקה הגדולה בו שרויה היתה מערכת החינוך. בשנת 1951 נוסדו אולפנים למורים כאשר הגדול שבהם היה רשת 'האולפנים להכשרת הוראה על שם דוד רמז' הקרובה לזרם העובדים. בחלק מהאולפנים, כמו בקיבוץ נצר סירני הלומדים עבדו במשק הקיבוצי כדי לכסות את כלכלתם. בהמשך הוארכו הקורסים המזורזים לתקופת זמן של עשרה חודשים ונמשכו עד שנת 1953. ההכשרה להוראה במסגרת הקורסים המזורזים לא העניקה תעודת הסמכה, הם הוגדרו כבלתי מוסמכים ונדרשו להשלים את שאר הבחינות במשך החופשות המרוכזות בחגים. ורק כאשר עברו את כל הבחינות זכו להיקרא מורים מוסמכים. כשליש מהמורים בשנות החמישים לא היו מורים מוסמכים. בשנת 1954 נוסדה מסגרת הכשרת מורים חדשה, שהחליפה את הקורסים המזורזים בדמות המדרשה למורי הכפר, שנועדה בעיקרה למורים עולים, אם כי היתה פתוחה גם לבני הארץ ולישראלים ותיקים.

המחסור הגדול במורים בכלל ובמורים מוסמכים בפרט ביישובי העולים בפריפריה הניעו את מפקח מחוז הדרום אריה סימון ליזום דמות מורה יחודית לישראל- המורה החיילת. בספטמבר 1954 נכנסו לכיתות ילדי עולים במושבים ובעיירות הפיתוח מורות צעירות בוגרות סמינרים לבושות מדי צהל. נשים אלו נשים צעירות אלו היו חברות בשני העולמות עת ובעונה אחת. הן היו חיילות הכפופות לפקודות הצבא ובו בזמן הן פעלו לפי נהלים וסדרים של מערכת אזרחית מובהקת כמו משרד החינוך.

המורים והמורות שהגיעו ליישובי העולים היו לרוב המורים החדשים חסרי הניסיון ולעיתים השפה העברית והישראלית. הם נאלצו להתמודד עם המציאות הקשה ולפתח כלים משהם שכללו גם העצמה אישית בכדי להתמודד עם האתגרים החברתיים שהונחו לפניהם.